

УДК 342.98:343.14

Г.О. РАЧОК, Кримський юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВА СПОРІДНЕНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЙ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОВС В ДОКАЗУВАННІ ПО КРИМІНАЛЬНИМ СПРАВАМ

Ключові слова: кримінально-процесуальна діяльність, адміністративно-юрисдикційна діяльність, доказування

Подальший хід судово-правової реформи, особливо, враховуючи реалізацію положень Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, рішення Ради національної безпеки й оборони України від 15.02.2008 р. за Указом Президента України «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» 08.04.2008 р. № 311/2008, обумовлюють необхідність реформування чинного адміністративного та кримінально-процесуального законодавства. В цьому контексті постає необхідність вирішення питання щодо можливості, форм та шляхів використання тих фактичних даних, що було отримано у кожному з цих видів юрисдикційної діяльності, у тому числі можливості використання матеріалів адміністративної діяльності ОВС у доказуванні по кримінальним справам.

В юридичній літературі питанням доказування приділено значну увагу, зокрема, воно знайшло своє відображення в працях:

В.Б. Авер'янова, Л.С. Анохіної, Ю.П. Битяка, В.В. Богуцького, І.О. Галагана, В.М. Гаращука, Ю.М. Грошевого, О.В. Кузьменка, Л.М. Лобойка, О.Г. Лукьянкової, М.Я. Масленникова, М.М. Михеєнка, В.М. Протасова, С.А. Шейфера, Ю.П. Яновича. Але, як свідчить аналіз останніх досліджень в цій сфері, як правило, переважна більшість з них висвітлюють проблеми, які стосуються безпосередньо доказування під час провадження в кримінальних справах або справах про адміністративні правопорушення. Однак, питання можливості використання матеріалів адміністративної діяльності ОВС у доказуванні по кримінальним справам дещо залишаються поза увагою науковців. Лише іноді вони розкриваються стосовно такого джерела доказів, як інші документи. вказана непослідовність щодо його висвітлення, враховуючи необхідність науково-обґрунтованого забезпечення реалізації положень вказаних вище нормативно-правових актів, обумовлює актуальність дослідження і цього аспекту правозастосовної діяльності. Можливість його вирішення, на наш погляд, пов'язується з теоретичним обґрунтуванням та доведенням наявності системних взаємозв'язків між адміністративною та кримінальною юрисдикціями. Це дозволить, за умови виявлення істотної тотожності в їх правовому регулюванні, вести мову про практичну можливість використання матеріалів адміністративної діяльності ОВС у доказуванні по кримінальним справам, де наявність системних взаємозв'язків цими між юрисдикціями відіграватиме роль підстави для такого використання. Саме це питання і було обрано в якості мети написання цієї статті. Наукова новизна роботи полягає у доведенні теоретичної та практичної можливості безпосереднього використання під час юридичного доказування фактичного матеріалу (доказів), отриманого в інших юрисдикціях (адміністративній та кримінально-процесуальній).

Попри все, слід відмітити, що одні й ті самі державні органи та їх посадові особи дуже часто виступають суб'єктами як адмі-

ністративно-юрисдикційної та кримінально-процесуальної діяльності, здійснюючи схожі за своєю правовою природою дії, які кінцевим результатом мають встановлення обставин злочину чи адміністративного проступку. З цього приводу відмічено, що законодавець намагається більш детально регламентувати пізнавальну діяльність пов'язану з встановленням правопорушень, що лежить за межами кримінального процесу, наприклад, адміністративне провадження, націлене на встановлення факту адміністративного правопорушення [0, с.29]. При цьому, можна відмітити істотну схожість реалізації повноважень відповідних державних органів та їх посадових осіб щодо діяльності, спрямованої на викриття та розслідування правопорушень. Реалізуючи надані їм повноваження, ці суб'єкти здійснюють певну правозастосовну діяльність, яка пов'язана зі встановленням обставин злочину чи адміністративного проступку. І така діяльність, безумовно, носить процесуальний характер. Так, підкреслено, що юридичний процес - різновид юридичної процедури, яка спрямована на встановлення та реалізацію матеріального охоронного правовідношення, що визначає своєрідність її змістовних рис, а головне - особливий механізм зв'язку із матеріально-правовою регулятивною сферою [0, с.39-40]. Тому, можна відмітити, що незалежно від матеріальної природи охоронного правовідношення (адміністративна чи кримінальна), його встановлення все рівно буде відбуватися в межах юридичного процесу відповідного виду (адміністративно-процесуального чи кримінально-процесуального).

Серед кола владних суб'єктів, які мають повноваження щодо провадження у справах про адміністративні правопорушення та розслідування кримінальних справ, можна виокремити ОВС України. Їх особливість полягає у тому, що цей державний орган має універсальну компетенцію, на що звернуто увагу в літературі [0, с.46]. Так, аналіз положень Закону України «Про міліцію», зокрема ст.10, повністю підтверджує цей висновок.

Дослідження основного питання цієї статті доцільно побудувати на виявленні спільних рис між адміністративно-юрисдикційною та кримінально-процесуальною діяльністю, зокрема ОВС України. Оскільки, враховуючи те, що саме юридична відповідальність у видових її проявах (адміністративна або кримінальна) є підставою для адміністративно-юрисдикційною та кримінально-процесуальною діяльністю ОВС України, то можна вести мову про наявність певних спільних рис, що обумовлюють наявність зв'язку між ними. В свою чергу, виявлення такого зв'язку дає підставу для певних практичних висновків щодо можливостей, форм та шляхів використання тих фактичних даних, що було отримано у кожному з видів процесуальної діяльності. Що, як ми вважаємо, сприятиме не тільки певній уніфікації правил доказування, ай сприятиме більш ефективному вирішенню завдань як кримінального процесу (ст.2), так і правозастосовної діяльності в сфері адміністративного права (ст.1 КУпАП).

Відносно спільних рис між адміністративно-юрисдикційною та кримінально-процесуальною діяльністю ОВС України, то, по-перше, це стосується використання низки елементів, що входять до складу юридичного процесу (суб'єкти, принципи, понятійний апарат, процесуальна форма, діяльність з доказування), по-друге, обидва види діяльності мають схожу правову регламентацію (як правило, в формі кодексу) та режим своєї реалізації (процедурно-процесуальний). Тому погодимося із О.В. Кузьменко, що «за останні роки все більше утвердилася думка про те, що юридичний процес – це нормативно встановлені форми упорядкування правової діяльності, спрямовані на оптимальне задоволення і гарантування інтересів суб'єктів права» [0, с.8]. В нашому випадку, це нормативно встановлені форми упорядкування правової діяльності в сфері адміністративно-юрисдикційного процесу та кримінального процесу, які носять юрисдикційний характер.

Поняття «адміністративно-юрисдикційний процес» в науковій літературі, як правило, розуміється як складова адміністративного процесу, в межах якого відбувається розгляд справ про адміністративні правопорушення у встановленій законом адміністративно-процесуальній формі спеціально уповноваженими на те органами (посадовими особами), які наділені правом розглядати спори та накладати адміністративні стягнення [0, с.183-196; 0, с.494]. Така позиція найбільш повно відображує його риси.

Сутність та зміст адміністративно-юрисдикційної діяльності відображається через способи та форми її здійснення відповідними органами, у тому числі ОВС України, реалізацію їх повноважень в порядку врегульованому законом. Ця діяльність полягає у виявленні адміністративних правопорушень, збиранні й перевірці доказів, оформленні необхідних процесуальних документів, розгляді справ з винесенням відповідних постанов та їх виконанні [0, с.4], що втілюється у відповідних провадженнях.

Більшість авторів визначають ці провадження через поняття адміністративно-процесуальної діяльності, тобто як низку послідовних дій уповноважених органів (посадових осіб), а в деяких випадках - й інших суб'єктів, які згідно з нормами адміністративного законодавства здійснюють заходи, спрямовані на притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності [0, с.177; 0, с.4; 0, с.198-199]. Зокрема, це знаходить своє відображення, наприклад, в ст.245 «Завдання провадження в справах про адміністративні правопорушення» КпАП України.

У той же час кримінальний процес розглядається як урегульована нормами кримінально-процесуального права і здійснювана у формі правовідносин діяльність органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду по порушенню, розслідуванню, розгляду і вирішенню кримінальних справ, яка пов'язана із викриттям винних та притягненням їх до кримінальної відповідальності [0, с.15]. А його завданнями є охорона прав та

законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний (ст.2 КПК України).

Отже, порівнюючи характер і спрямованість кожного з видів юрисдикційної діяльності, а також їх завдання, можна констатувати, що за своїм змістом вони є однопорядковими явищами та спрямовані на вирішення фактично тотожних завдань, але в різних сферах правового регулювання (адміністративно-правового та кримінально-правового). При цьому, аналіз їх завдань дає підстави для висновку, що в межах відповідних видів діяльності має місце доказування обставин правопорушення (адміністративного та кримінального), також обидві юрисдикції використовують поняття «доказ» фактично з однаковим значенням (ст.251 КпАП України та ст.65 КПК України). Тому, попередньо, можна відмітити, що результати такого доказування, що отримані у відповідній юрисдикції, повинні мати відповідні ознаки, що характеризують їх як достовірні та обґрунтовані, а також такі, що отримані з дотриманням відповідної процедури.

Наступним аспектом, що має значення для встановлення тотожності між адміністративно-юрисдикційною та кримінально-процесуальною діяльностями, є їх структура. Як правило, в процесуальних галузях права мова йде про стадії відповідної діяльності. Так, у адміністративно-юрисдикційному процесі поняття «стадія» характеризується завдяки виділенню певних ознак, які є підставою для відмежування однієї стадії від іншої. Зокрема це: конкретні завдання, склад суб'єктів, процесуальне оформлення результатів, характером дій, наявність органічного зв'язку між стадіями [0, с.17; 0, с.488]. Якщо проаналізувати кримінально-процесуальну літературу з приводу поняття «стадія кримінального процесу» [0, с.126; 0, с.119-122], то

можна зробити висновок, що вчені-процесуалісти наводять майже таку характеристику цього поняття. Це, на нашу думку, вказує на майже однакову за змістом структуру видів юрисдикційних діяльностей, яку утворюють відповідні стадії. Хоча, слід звернути увагу, що кількість стадій та їх назви в кожній з цих видів діяльностей різняться. Але це ні яким чином не може свідчити про те, що характеристика та сутність поняття «стадія» в їх межах також різняться. Це свідчить про те, що логіка процесу пізнання в обох юрисдикціях побудована фактично однаково. Наявність в кримінальному судочинстві додаткових стадій, пояснюється тим, що ця діяльність стосується введення більш суворих обмежень щодо особи, а тому в неї включено додаткові гарантії прав особи. І це не може не вплинути на кількість ступенів перевірки тих відомостей про факти, що зібрано у справі. Тому можна відмітити, що доказам у кримінальному судочинстві, особливо їх перевірці, приділено більше уваги, ніж при провадженні в справах про адміністративне правопорушення. Хоча, це ні яким чином не свідчить про те, що докази, які отримано в адміністративному провадженні, є менш законними, належними та достовірними. Скоріш за все, слід вказати на більш змістовне та вимогливе ставлення до будь-яких відомостей про факти в сфері кримінального судочинства.

Такий підхід, що ґрунтується на розрізненні нормативно-правової структури вказаних видів діяльності, обумовив висновок С.А. Шейфера, що тільки в сфері доказування, яке здійснюється в судочинстві, відповідні прийоми підкріплені достатніми гарантіями, що мають метою забезпечити одержання достовірної інформації, наприклад, допити, призначення експертизи по кримінальній справі провадяться на значно більш складних правилах, ніж аналогічні прийоми в адміністративному провадженні [0, с.30]. Але, як ми вважаємо, цей висновок не можна сприймати як такий, що будь-яка інша діяльність з доказування, зокрема адміністративно-

процесуальна, є такою, що не відповідає вимогам встановлення істини в справі та оперує недостовірними даними, а от же порушує права особи. Ми вважаємо, що це пов'язано зі збільшенням обсягу додаткових гарантій в разі, коли держава посилює ступінь обмежень, які застосовуються до особи як покарання за вчинене правопорушення. Більш того, постановка цього питання фактично буде знята, коли в Україні буде запроваджено нову концепцію поділу правопорушень

Наступним аспектом, що притаманний обома видам правозастосовної діяльності, є поняття «процесуальна форма», що обумовлено віднесенням їх до процесуального блоку права. І.А. Галаган зокрема вказує, що головне призначення будь-якої процесуальної форми полягає в тому, щоб закріпити специфіку правового регулювання процесуальної діяльності, основних вимог, які ставляться до порядку й процедури її здійснення, оформлення й закріплення в процесуальних актах, де зазначеною специфікою різні процесуальні форми й відрізняються друг від друга [0, с.67].

Порівняння існуючих характеристик поняття «процесуальна форма» стосовно кожного з видів правозастосовної діяльності дає можливість підтвердити припущення про їх відносну тотожність [0, с.24; 0, с.63-64; 0, 100-101]. Це проявляється в однаковій ролі, змісті, значенні та спрямуванні цього явища щодо забезпечення досягнення відповідних результатів адміністративно-процесуальної та кримінально-процесуальної діяльностей (ст.245 КпАП України та ст.2 КПК України).

Ще одним моментом, що має пряме відношення до процесу доказування, та який є спільним для двох досліджуваних видів діяльності, є поняття «суб'єкти». На наш погляд, не вдаючись до докладного розгляду цього питання, достатньо звернути увагу на саме його визначення, а також існуючи в кожній з процесуальних галузей класифікацій.

Порівняльний аналіз визначень поняття «суб'єкт» і класифікацій, що мають місце в кожній з галузевих наук [0, с.38; 0, с.55-56; 0], прямо вказує на те, що вони істотним чи-

ном збігаються поміж собою, що свідчить про однакову роль кожної з групи суб'єктів та основи їх правового статусу в цих юрисдикціях. Це обумовлює те, що, особливо, державні органи та їх посадові особи, які мають владні повноваження щодо ведення справи (адміністративної або кримінальної), здійснюють діяльність щодо доказування по цим справам, що є їх обов'язком.

Також слід звернути увагу, що у певних випадках ці посадові особи належать до одного й того ж державного органу – ОВС України, а тому їх діяльність як службовців будується на загальних принципах, у тому числі й єдиних принципах права. Так, ніхто не буде заперечувати, що кримінально-процесуальна діяльність побудована на принципах, зокрема, публічності (офіційності), об'єктивної (або матеріальної) істини, рівності учасників кримінального процесу перед законом та судом. У свою чергу, ці принципи впливають на побудову та організацію адміністративно-процесуальної діяльності. Порівнюючи їх, можна відмітити, що як загально-правові та загально-процесуальні принципи, ці положення мають фактично однаковий зміст та сутність у кожній з юрисдикцій. А тому можна відмітити, що і за принципами, на яких вони побудовані, наявний збіг між ними.

В контексті підтвердження спільних рис між адміністративно-юрисдикційною та кримінально-процесуальною діяльністю щодо можливостей, форм та шляхів використання тих фактичних даних, що було отримано у кожному з них, звернемо увагу на легальні визначення поняття «доказ» та їх джерел, якими ці види діяльності оперують в процесі доказування обставин справи (ст.251 КпАП України та ст.65 КПК України). Так, не викликає сумнівів, що законодавець вклав однакове значення в ці поняття. Тобто можна вести мову про те, що в більшій своїй частині ці поняття збігаються. Тому є всі підстави для висновку, що за своєю правовою природою та сутністю ці поняття розуміються в кожному з видів діяльності однаково, а тому

можуть фактично використовуватися без особливих застережень в кожній з інших видів діяльності, що стосуються доказування.

До речі, є також збіг у нормативно-правовому регулюванні такого елементу доказування, яким є оцінка доказів (ст.252 КпАП України та ст.67 КПК України) та предмету доказування як у справах про адміністративні правопорушення, так і по кримінальним справам (ст.33 КпАП України та ст.64 КПК України). З цього приводу в літературі вказано на наявність загальних рис процесуального пізнання у кримінальному, цивільному та адміністративному процесі [0, с.18]. Визнання наявності доказування в цих сферах правозастосовної діяльності додатково підтверджує можливість переходу отриманих у кожній з юрисдикцій результатів доказування.

Зі свого боку, щодо кореляційних зв'язків адміністративно-юрисдикційної та кримінально-процесуальної діяльності та можливості використання результатів доказування, звернемо увагу на ті тенденції, що мають місце в законодавстві України. Зокрема, вони знайшли своє відображення в уже згаданих Указах Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утворення справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 р., № 361/2006 та рішенні Ради національної безпеки й оборони України від 15.02.2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» 08.04.2008 р., № 311/2008 та розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України» від 27.08.2008 р. № 1153-р. Це стосується запровадження інституту кримінального проступку (правопорушення), що має на меті вилучення з КпАП України тих діянь, що за своєю сутністю схожі з діянням, які на цей час чинним КК України визнано злочином.

Так, у наведених вище нормативно-правових актах закладено певні концептуа-

льні підходи до побудови нового кримінального процесу. Особливість цієї концепції полягає в тому, що юрисдикційна діяльність по застосуванню примусових заходів впливу зазнає істотного розширення, яке відбувається на ґрунті провадження не тільки у справах про злочини, а й кримінальні проступки. Так, мова йде про включення нових діянь до Кримінального кодексу України, які будуть характеризуватися як кримінально-карні. Тому відповідні кримінально-процесуальні правила щодо регулювання процесу доказування при провадженні у справах про кримінальні проступки, колишні адміністративні, будуть повністю на них розповсюджені. Хоча, враховуючи їх істотно нижчу, ніж у злочинів, суспільну небезпеку, цілком доречно передбачити певне спрощення кримінально-процесуальної форми при провадженні по таким справам. У тому числі і в частині доказування, зокрема, допускаючи порядок, подібний до того, що передбачений зараз чинним КпАП України.

З наведеного вище ми можемо відмітити принципову тотожність діяльності з доказування у кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення, а отже і обґрунтовану та таку, що не суперечить чинному законодавству, фактичну можливість використання в кожній з інших видів діяльності отриманих в них результатів - доказів.

У цьому контексті потребує додаткового дослідження питання щодо можливості співвіднесення нормативно-правових вимог, які ставляться до доказування у адміністративно-юрисдикційній та кримінально-процесуальній діяльності. На наш погляд, це вказує на наявність проблеми можливості чи неможливості безсумнівного прийняття фактичних даних (доказів) однієї юрисдикції в іншій. Хоча принципово, на теоретичному рівні, така можливість нами не заперечується, що, як ми вважаємо, сприятиме меті належного забезпечення функціонування системи правоохоронних органів, вдосконалення системи захисту прав та свобод людини і громадянина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шейфер С. А. Доказательство и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования / С. А. Шейфер. – Тольятти : Волжск. ун-т им. В. Н. Татищева, 1998. – 92 с.
2. Протасов В. Н. Основы общеправовой процессуальной теории / В. Н. Протасов. – М. : Юридическая литература, 1991. – 144 с.
3. Янович Ю. П. Уголовный процесс Украины : пособ. [по подгот. к гос. (выпуск.) экзамену] / Ю. П. Янович. – Х., 1998. – 256 с.
4. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. В. Кузьменко ; Київськ. нац. ун-тет внутр. справ. – К., 2006. – 33 с.
5. Адміністративне право України : підруч. [для юрид. вузів і фак.] / [Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гарашук та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. – Х. : Право, 2001. – 528 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2-х т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – Т. 1. Загальна частина. - К. : Юридична думка, 2004. - 584 с.
7. Проект Концепції реформування інституту адміністративної відповідальності в Україні та відповідні законопроекти // Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. – Сімферополь, 2006. – 201 с.
8. Бандурка А. М. Адміністративний процес : учебник / А. М. Бандурка, Н. М. Тищенко. – Х. : Изд-во НУВД, 2001. – 352 с.
9. Масленников М. Я. Административно-юрисдикционный процесс: Сущность и актуальные вопросы правоприменения по делам об административных правонарушениях / М. Я. Масленников. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1990. – 210 с.
10. Кримінальний процес України / за ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця. – Х. : Право, 2000. – 496 с.
11. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право : курс лекцій : навч. посіб. /

Л. М. Лобойко. – К. : Истина, 2005. – 456 с.

12. Галаган И. А. Административная ответственность в СССР: Процессуальное регулирование / И. А. Галаган. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. – 199 с.

13. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права / Е. Г. Лукьянова. – [2-е изд., перераб.]. – М. : Норма, 2004. – 240 с.

14. Михеенко М. М. Кримінальний процес

України / М. М. Михеенко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.

15. Анохіна Л. С. Суб'єкти адміністративної юрисдикції в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Л. С. Анохіна ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2001. – 18 с.

Рачок Г. О. Правова спорідненість адміністративної та кримінальної юрисдикцій як підстава для використання матеріалів адміністративної діяльності ОВС в доказуванні по кримінальним справам / Г. О. Рачок // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 357–363 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09rgopkc.pdf>

Проаналізовано загальні питання спорідненості в правовому регулюванні, змісті та формі адміністративно-юрисдикційної та кримінально-процесуальної діяльності як правової підстави, яка забезпечує можливість використання матеріалів адміністративної діяльності ОВС в доказуванні по кримінальним справам, що сприяє досягненню завдань кримінального судочинства та уніфікації юридичного доказування.

Рачок А.А. Правовая родственность административной и криминальной юрисдикций как основание для использования материалов административной деятельности ОВД в доказывании по уголовным делам

Проанализированы общие вопросы родственности в правовом регулировании, содержания и форме административно-юрисдикционной и уголовно-процессуальной деятельности как правового основания, которое обеспечивает возможность использования материалов административной деятельности ОВД в доказывании по уголовным делам, что содействует достижению задач уголовного судопроизводства и унификации юридического доказывания.

Rachok A.A. Legal Likeness of Administrative and Criminal Jurisdictions as the Basis for Use of Materials of Administrative Activity of Organs of Internal Affairs in Proof on Criminal Cases

The are analyzed of general issues of congeniality between legal regulation, content and form of administrative jurisdictional and criminal jurisdictional activities as a legal ground, which guarantees the use of administrative activity materials produced by organs of internal affairs as a proof in criminal proceedings, that contributes to accomplishment of criminal proceedings' objectives and unification of legal argument.